

Paár Ádám A népi írók aktualitása

A bal- és a jobboldal egyaránt elfeledte az ún. népi írókat, Kovács Imrét, Féja Gézát, Veres Pétert, Szabó Zoltánt, Illyés Gyulát és társaikat, akik szociográfiák, cikkek sorozatában szembesítették a két világháború közötti „úri Magyarországot”, a „keresztény-nemzeti középosztályt” a szegényparasztság és az agrárproletariátus

sorsával. Vajon mi jut manapság az átlagember eszébe a „népi író” kifejezés hallatán? Talán a mindkét oldalról mesterségesen felnagyított „népi-urbánus vita”, amelyik összekapcsolódott (vagy amelyet összekapcsoltak) a zsidókérdéssel.

Bár nem kétséges, hogy a magyar társadalom fejlődéséről szóló vitáknak volt egy ilyen vetülete is, de talán ennél jelentősebb, hogy a népi írói irányzat képviselői társadalomjavító hévvel, olykor dühvel tűzték tolluk hegyére az elit által elhanyagolt, érdektelenségbe taszított „vidéki Magyarország” társadalmi és kulturális állapotát. Ez a világnézeti tekintetben rendkívül heterogén írói kör az 1930-as évek első felében alakult ki, és tagjait egyetlen dolog fűzte össze: az 1918-19-es forradalmi időszak után végleg magára hagyott szegényparasztság és földmunkásság szociális, kulturális és politikai felemelésének, egyenjogúsításának a szándéka.

A szélsőjobboldali irányba tolódó Erdélyi Józseftől a mindvégig demokrata Kovács Imrén és Szabó Zoltánon keresztül a szocialista kísérletekkel különböző mértékben rokonszenvező Veres Péterig, Erdei Ferencig, Illyésig és Darvas Józsefíg ez a

következetes felszabadító-emancipációs törekvés jellemezte a kör tagjait. De vajon hasonló szellemi kísérletnek van-e még indokoltsága a mai Magyarországon? Nem anakronizmus-e a 21. század elején a népi írókat emlegetni, és példaként idézni? Írásunkban bemutatjuk, hogy nem, sőt a rendszerváltás utáni társadalomfejlődés nagyon is aktuálissá teszi a népi írók örökségét.

Új világ, régi problémák

A rendszerváltás kegyelmi pillanatában úgy tűnhetett, hogy azok a problémák, amelyeket annak idején a népi írók felvetettek, megoldódtak, jelentőségüket veszítették. Csakhogy a társadalomnak az a reménye, hogy a szabadság eljövetele a Kádár-kori szociális biztonság és viszonylagos kispolgári jólét megőrzésével, vagy akár annak bővítésével kapcsolódik össze, illetve az értelmiségnek a vágya, hogy a magyar társadalom végre minden téren felzárkózhasson a nyugati és északi államokhoz, és a magyar fejlődés egyszer s mindenkorra nyugatias irányt vehet, hiú ábrándnak bizonyult.

A meghaladottnak vélt magyar múlt társadalmi téren is visszatért: az a „kispolgárosodás”, amelyik a Kádár-korszakban végbement, pillanatok alatt átadta a helyét a társadalom ketté- vagy inkább háromfelé szakadásának (egy elitre, egy középosztályra és egy növekvő létszámú leszakadó tömegre), és visszaállt egy korábbi társadalmi szerkezet, amelyik a növekvő egyenlőtlenségeken, illetve azok tolerálásán alapult. Visszatekintve úgy tűnik, hogy a kettős csalódás elkerülhetetlen volt: a magyar társadalom és az értelmiség egyaránt többet várt a politikai és gazdasági rendszerváltástól, mint amit reálisan kívánni lehetett.

De a kormányok is elmulasztották a szociálpolitikában a következetes, fokozatos építkezést, amellyel enyhíteni lehetett volna a '90-es évek elején és közepén bekövetkező életszínvonal-esést és kiábrándulást. A 2000-es évek kormányai pedig a fokozatos építkezés helyett belekerültek az osztogatás-megszorítás spiráljába. A

szociálpolitikát a tervezés helyett az ad hoc lépések, illetve az aktuális divatok követése jellemezték. Egyetérthetünk Lakner Zoltán [megállapításával](#), miszerint „*a rendszerváltást követő tizenöt év szociálpolitikája sokkal inkább a kényszerhelyzetek, semmint a tudatos értékválasztások története.*” Mindeközben pedig a magyar elit figyelme mintha Budapestre, az ország egyetlen valódi politikai, gazdasági, pénzügyi és kulturális központjára szűkült volna le, és elfeledkezett volna a „vidéki Magyarországról”, beleértve a harminchárom hátrányos helyzetű kistérséget.

Holott az ország [stagnáló](#) térségeiben él a lakosság 12%-a, a lemaradó térségekben pedig a lakosság 8%-a. Vagyis a magyar lakosság 20%-a számára nem létezik perspektíva. A leghátrányosabb helyzetű kistérségek egyenlőtlenül [oszlanak](#) el az országban: a legtöbb ilyen kistérség Kelet- és Északkelet-Magyarországon terül el, de az Észak-Alföld, a Dél-Alföld és a Dél-Dunántúl egyes területei is ebbe a kategóriába tartoznak. Az utóbbi időszakban olyan jelenségek, mint a romakérdés kiéleződése (és ennek az összes – szociális, etnikai és demográfiai – vetülete), valamint ennek következtében a Jobbik választási sikerei felhívták a figyelmet a kelet-magyarországi kistérségek magára hagyott társadalmára.

Az országos politika is kezdi felismerni – jórészt éppen a Jobbik megerősödésének a hatására –, hogy az eddiginél intenzívebben kell foglalkoznia a leszakadó térségek problémájával, az ott élő lakosság további leszakadásának megállításával. Az Orbán-kormány által kezdeményezett restriktív segélyezés és a közmunkaprogram a leszakadó kistérségek munkanélküliségére kínál egyfajta, sok tekintetben bírálható választ, az MSZP pedig [bejelentette](#), hogy programot dolgoz ki a kelet-magyarországi régió felzárkóztatására.

Ugyanakkor a politikai szándék kevés, ha nem támaszkodik a problémák valós és mély ismeretére. Például a kormánynak az a szándéka, hogy csökkentse a készpénzalapú segély arányát, és a segély egy részét természetben fizesse ki, csak a nagyvárosi középosztály nézőpontjából tűnik egyszerű és kézenfekvő

megoldásnak. Csak akkor érhet el sikert bármifajta kormányzati cselekvés, ha a megoldásokat egyes esetek – egyes térségek – viszonyaihoz igazítják. Éppen ebben a helyzetben lenne szükség a valóságismeretre, és arra, hogy az ott élőket is bevonják a megoldás keresésébe. Minden körülmény adva van tehát, hogy újra fellépjen egy népi írói mozgalom, amelyik a valóság leírását vállalja fel.

Kik voltak, és mit akartak?

A népi írók nem rendelkeztek önálló programmal, de néhány közös jellemző vonást fel tudunk vázolni. Valamennyien egyetértettek a következőkben: olyan demokrácia megteremtése, amelyik a lakosság legnagyobb részét kitevő parasztságra épül, a nyugati kapitalizmus és a szovjet típusú államszocializmus között egy „harmadik út” keresése, amelyik megtartja az egyensúlyt az egyéni szabadság és a kollektív jogok között (tehát nem a *klasszikus* demokrácia), a gazdasági téren a kollektív formákkal való kísérletezés ösztönzése (szövetkezetek), végül kulturális téren a népből jött tehetségek kinevelése. A magyar társadalmat egy népi gyökerű középosztállyal kívánták megújítani, amelyik mentes a hagyományos vezető „osztályok” (arisztokrácia, „keresztény-nemzeti” középosztály, nagypolgárság) hibáitól (ezért ostorozták a Klebelsberg-féle oktatás- és kultúrpolitikát, amelyik az elit önreprodukcióját a társadalmi mobilitás elé helyezte). Felhívták a figyelmet a korabeli magyar paraszti társadalom kulturális bezártságának velejáróira (pl. az egyke terjedése, a szekták megjelenése), mint a reményvesztettség és a politikai apátia jeleire.

A különböző rezsimek bizalmatlanok voltak a népi írókkal szemben. Ha teheték, ugyan megpróbálták tollukat és helyzetelemzésüket a maguk hasznára fordítani, később azonban rendre félrelökték őket (Gömbös Gyula is megpróbálta a saját táborába terelni a népi írók egy részét az Új Szellemi Front zászlaja alatt, sikertelenül). Az uralkodó jobboldali-országmenedzselő körök és a szélsőjobboldal számára baloldaliak voltak, a kommunisták viszont „narodnyikokat”,

„parasztromantikusokat” láttak bennük, és „harmadik utas” ideológiájuk, a parasztság jelentőségének hangoztatása miatt gyanakodtak rájuk. A polgári liberális értelmiséggel való viszonyuk szintén rossz volt, ami egy félreértésen alapult: a népiek torznak tartották a magyar polgárosodást, és jogos kritikájuk mellett igazságtalan leegyszerűsítésekre is hajlamosak voltak, különösen a zsidóság és a németiség szerepének a megítélésében (így néhányan az antiszemitizmus, mások a németellenesség felé tévelyedtek el, többen pedig mindkét húron játszottak).

Az ínség szemtanúi

Mint látható, a népi írók néhány elképzelése a mai demokrácia körülményei közepette irreális (nem beszélve arról, hogy éppen az a probléma lényege, hogy demokrácia-koncepciójuk szociológiai alapja hiányzik). Ezek az írók egy szempontból viszont ma is példamutatóak lehetnek: történelmi érdekük volt, hogy egyáltalán bemutatták a '30-as évek vidéki Magyarországnak szociális és kulturális állapotait. Budapest sem akkor, sem ma nem ismerte a szinte „kvázi peremterületként” kezelt „vidéki Magyarország” problémáit. Ebből a fővárosi középosztálybeli tájékozatlanságból táplálkozott és táplálkozik ma is a szélsőjobboldal ereje, amellyel szemben csak egy következetes, hosszú távú vidékfejlesztés és szociális, kulturális emancipáció jelenthet gátat. Tudomásul kell venni, hogy ha a leszakadó emberek és térségek nem kapnak hatékony segítséget a bajaikra, akkor kétségbeesésükben a szélsőséges erők karjaiba dobják magukat.

A népi írók munkamódszere az volt, hogy rámutattak az országnak azokra a bajaira, amelyeket az elit nem tudott vagy akart orvosolni. Tanulságos például mai szemmel olvasni Féja Géza sorait a közmunkáról. Akárcsak manapság, a '30-as években is egy alapvetően stigmatizáló jellegű szociálpolitika jegyében került sor a közmunkák („ínségmunkák”) szervezésére. Ahogyan Féja írja, „az a fontos a hatóságnak, hogy a

munkás *valamit* csináljon, ne ingyen kapja a pénzben vagy természetben kiosztandó segélyt”.

Akkoriban a halastó számított presztízsbetűzésnek, hát segély helyett azokat csináltatták az ínségmunkásokkal. De hogyan? „Több falu szélén feltűnt nekem egy jókora gödör. A szélén néhány legényke legeltetett egy-egy sátáni pofájú kecskét. Néha egy-egy öregasszony jött, s szemetet és gyanús folyadékot öntött a gödörbe, melynek pocsolyaszerű vizében új honfoglalást vitt véghez a korról haladó békanyál. Mi ez? Halastó lesz! Kik csinálták? A község csinálta az ínségesekkel.” Csakhogy lehetett volna

hasznosabb dologra fordítani a közmunkások erejét. A halastó-ásás közben elmulasztották a halívó helyek kialakítását, és ezért a Tiszában kevesebb lett a hal. (Féja Géza: Viharsarok. 111-112. o.)

Tucatnyi ehhez hasonló azonosságra hívhatnánk fel a figyelmet. A közös valamennyiben, hogy az elit elhanyagolta/elhanyagolja a „vidéki Magyarországot”, az ott élő emberek problémáira nem képes számukra is elfogadható válaszokat adni. Az elit és a felső-középosztály meg a társadalom többi részének, illetve Budapest és az ország többi részének életviszonyai egyre távolabb kerülnek egymástól, egyre jobban nyílik az olló, anyagi, mentális, egészségügyi és kulturális szempontból egyaránt. És mintha már valamennyien beletörődtünk volna abba, hogy ennek így kell lennie!

Csakhogy ennek az útnak a végén felsejlik egy szörnyű végkifejlet: az ország *tényleges* szétszakadása. Nem (párt)politikai, hanem szociális repedések mentén. És – szemben a '30-as évekkel – nem tapasztalható érdeklődés és fogékonyság a fővárosi értelmiség részéről a bajok forrásának feltárása iránt.

Az országmenedzselő kormánypolitika és a hangos közjogi ellenzékiesség egymásnak feszülése mellett szükség lenne a csendes, de kitartó problémafeltáró munkára is. Itt az idő, amikor ki kell beszélnünk a problémáinkat, és ehhez a múltban kell fogódzót keresnünk (pl. a népi írók munkáiban). A „harmadik út” kihullott a történelem rostáján, de a népi írók legjobbjaitól örökül hagyott célok, a területi és szociális egyenlőtlenségek feltérképezése, és a szociálisan érzékeny demokraták kinevelése ma, a válság közepette aktuálisabb feladat, mint bármikor a rendszerváltás óta.